

İRLANDA'DA KITLIK VE OSMANLI YARDIMI

Müzehher YAMAÇ¹

Özet

Bu çalışmada, İrlanda'da 1845-1852 yılları arasında yaşanan patates kıtlığının ortaya çıkışı, gelişim süreci, etkileri, kıtlık süresince yaşanan sosyo-ekonomik, politik sorunlar ile ülkeden yapılan göçlerin ilgili literatür kaynakları ve dönemin İngiliz ve İrlanda basınına yansımalarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Diğer taraftan çalışmada, Osmanlı Devleti Sultanı Abdülmecid'in İrlanda'da yaşanan kıtlığa karşı duyarsız kalamayışı ve Osmanlı Devleti adına İrlanda'ya yaptığı yardımlar ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş felsefesindeki hoşgörü anlayışı ile hareket ederek İrlanda'ya yaptığı yardımlar sonucunda, İrlandalıların Sultan Abdülmecid'e şükranlarını sunmalarının Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerle kanıtlanması ayrıca, Sultanın İrlanda'nın Drogheda Limanı'na tahıl yüklü gemiler göndermesi ve bu bağlamda iki ülke arasındaki ilişkilere etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İrlanda, Kıtlık, Birleşik Krallık, Osmanlı Devleti, Sultan Abdülmecid

FAMINE IN IRELAND AND OTTOMAN AID

Abstract

This study aims to examine the emergence of the potato famine in Ireland between 1845 and 1852, its development process, its effects, the socio-economic and political problems experienced during the famine, and the reflections of immigration from the country on the relevant literature sources and the British and Irish press of the period. Additionally, the study deals with the Ottoman Sultan Abdulmecid's inability to remain insensitive to the famine in Ireland and the aid he provided to Ireland on behalf of the Ottoman Empire. Acting with the understanding of tolerance in the founding philosophy of the Ottoman Empire and as a result of the aid he provided to Ireland, the Irish people's gratitude to Sultan Abdülmecid is proven by the documents in the Prime Ministry Ottoman Archives, the Sultan sending grain-laden ships to Drogheda Port in Ireland. In this context, the study aims to evaluate its impact on the relations between the two countries.

Key Words: Ireland, Famine, United Kingdom, Ottoman Empire, Sultan Abdülmecid

Giriş

12. yüzyıldan itibaren başlayan İrlanda-İngiltere ilişkileri, İngiltere'nin 16. yüzyıldan itibaren kolonizasyon çabaları ile adaya hâkim olma faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu dönemde, Katolik olan İrlanda halkını Protestanlaştırmaya yönelik uygulamalar, aynı zamanda toprak mülkiyetini ele geçirmeye yönelik olmuştur.² Katolik çiftçi ve köylülerin toprakları ellerinden alınmış ve ada topraklarının büyük bir kısmına İskoçya ve İngiltere'den gelen Protestan göçmenler yerleştirilmiştir. Bu politika Kuzey İrlanda'da İngiliz hükûmetine sadık büyük bir Protestan yerleşimci grubu yarattı. 1695 yılında İngiltere, İrlandalı Katoliklerin medeni ve insani haklarını reddeden bir dizi ceza yasasını yürürlüğe koymuş ve İrlanda nüfusunun yüzde 90'ından fazlasının dini olan Katolikliği tüm pratik amaçlar için yasaklamıştır. Katolik inancına mensup olan İrlandalıların ibadetlerine kısıtlamalar

¹ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, e-posta: myamac@nku.edu.tr. Orcid: 0000-0001-8587-330X

² Christine Kinealy, "Was Ireland a Colony? The Evidence of the Great Famine." Was Ireland a Colony Economics, Politic and Culture in Nineteenth-Century Ireland. Ed. Terrence Mc Donough, Irish Academic Press, Dublin, 2005, s. 62.

getirilirken, bölgenin yerel dili olan Galce de yasaklanmıştı. Devrim hareketlerinin bütün dünyayı büyük ölçüde etkilediği dönemde, Katoliklere bazı Protestanların da katılmasıyla İrlanda'da isyan hareketi başlamıştır. 1798 yılında bağımsızlık girişimlerinin başarısız olunca, İngiltere ve İrlanda tek bir devlet olarak birleştirilmiş ve "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı" adını almıştır. 1801 Birlik Yasası bağımsız İrlanda Parlamentosunu feshetmiş ve İrlanda'yı resmen Birleşik Krallığın bir parçası haline getirmiştir. Birlik Yasası iki taraf içinde umut kaynağı olmuş ancak, ekonomik ve siyasal olarak eşitsiz bir birlik olması ayrışmalara neden olmuştur. Sonuç olarak, İrlanda'nın tamamı Büyük Açlık (1845-52) ve takip eden yıllarda, Anglo-İrlanda Antlaşması'nın İrlanda'yı böldüğü 1921 yılına kadar Londra'daki İngiliz Parlamentosu tarafından yönetilmiştir.³

1. Amaç ve Yöntem

Bu araştırmanın amacı, 1845-1852 yılları arasında yaşanan Büyük Patates Kıtlığı'nın İrlanda halkı üzerindeki etkilerini tanımlarken, aynı zamanda İrlandalılar ve İngilizler arasındaki ilişkiyi incelemektir. Genel olarak, İrlanda Patates Kıtlığı çeşitli faktörler nedeniyle meydana gelen yıkıcı bir olay olarak İrlanda ve İngiltere tarihinde belirleyici bir olay olmuş, derin izler bırakmıştır. O dönemde İngiltere'yi yönetenlerin bir ürün kıtlığının büyük bir insanlık trajedisine dönüşmesine seyirci kalmasına karşılık, dönemin Osmanlı Sultanı Abdülmecid'in yardımının İrlandalıları çok etkilemesi bu inceleme konusunu oluşturmaktadır.

Nitel araştırma yöntemlerine göre çalışmanın bulguları kapsamında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ilgili zaman dilimini kapsayan diplomatik çevrelere en yakın İngiliz The Times gazetesi ve İrlanda yerel gazeteleri ile dönemi anlatan literatür kaynaklarından yararlanarak araştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmada İrlanda Ulusal Arşivinden yararlanmak planlanmış ancak konu ile ilgili bir belge bulunamamıştır.

2. Kıtlık Öncesi İrlanda

İrlanda, 16 ve 17. yüzyıllarda kendine özgü bir kültürü olan devlet iken, İngiltere'nin adayı işgali ile buradaki kültür değişmeye başlamıştır. Özellikle İngiltere'nin silahlı birliklerinin İrlanda'ya girmeleriyle oldukça fazla sayıda insan hayatını kaybederken daha sonraki dönemlerde hayatta kalanlar toprak bakımından sadece patates ürününün ekimine uygun olan Batı İrlanda bölgesine sürüldü. İngiltere'ye yakınlığın sağladığı kolaylık, yüzyılın başlarında gemicilik ve diğer taşımacılık alanlarındaki gelişmelerin de yardımıyla, ülkenin en gelişmiş bölgeleri doğuda yer alıyordu. Kıtlık öncesinde bu bölgeler sosyal ve ekonomik açıdan oldukça gelişmişti. Bu nedenle geri kalmış ve üretimi patatese dayalı ülke tanımı, felaket öncesi ekonomisini kısmen temsil etmektedir. Patates başlangıçta neredeyse tüm sosyal gruplar tarafından tamamlayıcı bir sebze olarak kullanılmıştır. Ancak toplumun en yoksul kesimlerinde yavaş yavaş diğer gıda maddelerinin yerini almıştır. 1840'lara gelindiğinde, patatese olan bağımlılık azalma belirtisi göstermiyordu ve hatta İrlanda'nın en zengin bölgesi olan Ulster de dâhil olmak üzere İrlanda'nın bazı bölgelerinde artmaktaydı. Patates ekilen arazinin büyüklüğü 1845 yılında zirveye ulaştı. 2.516.000 dönüm arazi, yani

³ Ireland: A Brief Overview, Ireland's Great Hunger Museum, 2024, s.1. <https://www.ighm.org/learn.html>

işlenen toplam arazinin yaklaşık üçte biri bu ürünün kullanımına ayrılmıştı. Bir dizi hasadın ilki olan bu yıl, mahsulün gizemli bir patates yanıklığı nedeniyle, patates mahsulünün tahminen yüzde 50'si kaybedildi. 1846 yılına gelindiğinde, ekim alanı sadece 1.999.000 dönüme düşmüştü ve yanıklık İrlanda'nın her tarafına yayılmıştı. On iki ay sonra, mahsulün büyüklüğü tahminen 284.000 dönüme düştü.⁴ İrlanda'da patates kıtlığının yaşanmasında bir neden olarak yetiştirilen patateslerin tek çeşit olması da gösterilmektedir. Patates İrlanda'da yalnızca insanlar için bir besin kaynağı değil hayvanlar için de yem özelliği teşkil ediyordu.⁵

Yaşamlarında beslenme alışkanlıklarını patatese uyarlayan İrlandalılar 1845 yılında neredeyse tüm ülkeyi etkileyecek bir patates kıtlığı ile karşı karşıya kalmış ve bu durum İrlanda'nın sosyal, ekonomik ve siyasi durumunu derinden etkilemiştir.⁶ İrlanda'da esas olarak beslenmesi patatese bağımlı olan nüfusun tüketim miktarı, günlük ortalama iki kiloya denk geliyordu. Karşılaştırmak gerekirse, Fransa'da 1852'de günlük ortalama patates tüketimi sadece 165 gramdı; Norveç'te 1870'lerin başında 540 gram; Hollanda'da 1840'larda yaklaşık 800 gram; Belçika'da 640 gramdır. Ancak birkaç Avrupa bölgesi -Belçika'nın Flanders bölgesi, Prusya'nın bazı bölgeleri ve Alsace- İrlanda normuna yaklaşmıştır.⁷ Avrupa'nın başka hiçbir yerinde patates, yoksulların beslenmesine bu kadar girmemişti.1840'larda Avrupa genelinde de bir patates kıtlığı yaşandığını belirtmek gerekir. Bu durum pek çok yerde sıkıntılara, aşırı ölümlere yol açtı ancak İrlanda'daki felaket hiçbir yerde tekrarlanmadı.⁸

3. İrlanda'da Patates Kıtlığının Ortaya Çıkışı

Patates bitkisini istila eden ve onun hızla çürümmesine neden olan mantar “Phytophthora İnfestans” ilk kez 1843 yazında Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda ortaya çıkmış ve Ağustos 1845'te Dublin'de hastalık kaydedilmişti. 1845'te hastalık lokalize ve çeşitliydi, ancak 1846'daki ilk raporlardan, hastalığın tüm İrlanda'daki patates mahsulünü etkilediği anlaşıldı.⁹ İlk yıl salgın baş gösterdiğinde, patatese bağımlı olanlar için durum tam bir felaketti. Sonraki yıllarda felaketin geri gelmesi hâlihazırda geçimlik düzeyde istikrarsız bir şekilde yaşayanların çoğu için ölüm; hastalık, ölüm ve yoksulluktan kaçacak kaynaklara sahip olanlar için ise göç anlamına geliyordu. Patateslere bulaşan bu mantar hastalığı, İrlandalıların konuştuğu yerel dil olan Galce'de "An Górtá Mor / Büyük Kıtlık" olarak anılmasına yol açmıştır.¹⁰ 1846'ya gelindiğinde hasadın dörtte üçü kül oldu ve yüzbinlerce yoksul çiftçi, beslenme ve barınma ihtiyacıyla çaresizce kamu işlerine götürüldü. 1846 yılının sonbaharında

⁴ Christine Kinealy, *This Great Calamity, The Irish Famine, 1845-52*, Gill & Macmillan, 2006, s.31.

⁵ Alan Fernihough - Cormac Ó Gráda, “Population and Poverty in Ireland on the Eve of the Great Famine”, *Queen's University Centre For Economic History*, Working Paper, no.13, 2018, s. 2-3.

⁶ Joel Mokyr, “The Potato Famine And Irish Immigration To America,” *Constitutional Rights Foundation* 26, no.2, 1983, s. 1-3.

⁷ Austin Bourke, *The Visitation of God? The Potato and the Great Irish Famine*, Lilliput, Dublin, 1993, s. 90.

⁸ Peter M. Solar, “The Potato Famine in Europe.” In *Famine 150: The Teagasc/UCD Lectures*, ed. by Cormac Ó Gráda, 113-27. Dublin, Teagasc, 1997, s. 113-127.

⁹ Dean M. Braa, “The Great Potato Famine and the Transformation of Irish Peasant Society,” *Science & Society* 61, no. 2, 1997, s. 193.

¹⁰ Christine Kinealy, *This Great Calamity, The Irish Famine, 1845-52*, Gill & Macmillan, 1995, s. 16.

İrlanda'da açlıktan ötürü ilk ölümler gerçekleşmeye başlamıştı¹¹ İrlanda'nın çoğu bölgesinde patates mantarı 1847 ve 1848'de devam etti, sadece çeşitli bölgelerde kısmi iyileşme yaşandı. Sorun Fransa'da üzüm bağlarının korunması için geliştirilen fungusit kullanımının İrlanda'ya tanıtıldığı 1880 yılına kadar devam etti.¹²

İrlanda ceza yasalarının getirdiği arazi mülkiyeti sistemi nedeniyle kiracılar; tahıl yetiştirenler, ya kirayı ödemek için yiyeceği satmak ya da yiyeceği yiyip tahliye edilmek gibi katı bir seçim yapmak zorundaydı. İngiliz yönetimi altında İrlandalı Katoliklerin mesleklere girmeleri ve hatta arazi satın almaları yasaklandı. Bunun yerine, Katoliklerin çoğu, İrlanda'da oturmayan İngiliz Protestan ev sahiplerinden yarısı 5 dönümün altında küçük araziler kiraladı. Katolikler nüfusun yüzde 80'ini oluşturduğundan, nüfusun büyük bir kısmı yoksulluk ve güvensizlik koşullarında, fırsat ve yenilik şansı olmadan yaşıyordu.¹³ Kıtlığın yaşandığı dönemde İrlanda ile İngiltere arasındaki ticaret antlaşmasına göre İrlanda'da ekilen tarım ürünlerinin büyük bir kısmı Birleşik Krallığa taşınmaktaydı. Kıtlık döneminin tamamı boyunca İrlanda, İngiltere'ye muazzam miktarlarda gıda ihraç ediyordu. İrlanda topraklarının yüzde 75 kadarı buğday, yulaf, arpa ve diğer mahsullere ayrılmıştı. Cecil Woodham-Smith'e göre;"Açlığın İrlanda halkını ölüme sürüklediği zamanda İrlanda'dan İngiltere'ye gıda ihracatına ara verilmemiştir."¹⁴

Cormac Ó Gráda'nın belirttiğine göre; "Patates mahsulü başarısız olmasına rağmen, ülke hâlâ nüfusu beslemeye yetecek kadar tahıl mahsulü üretiyor ve ihraç ediyordu. Ancak bu bir 'gıda mahsulü' değil, bir 'para mahsulüydü' ve buna müdahale edilemezdi."¹⁵

Christine Kinealy ise bulgularını şöyle anlatıyor: "Neredeyse 4.000 gemi İrlanda'dan Bristol, Glasgow limanlarına yiyecek taşıdı. 1847'de Liverpool ve Londra'da 400.000 İrlandalı erkek, kadın ve çocuk açlıktan ve buna bağlı hastalıklardan öldü. Yiyecekler, İrlanda'nın kıtlıktan en çok etkilenen bölgelerinden askeri gözetim altında nakledildi."¹⁶

4. Kıtlık ve Alınan Önlemler

İrlanda'da kıtlığın başlamasının ardından dönemin hükümeti bir yardım kurulu kurmuştur. Kurulan bu yardım kurulu ilk önce kıtlığın sebebini ve daha çok kıtlıktan olabildiğince az etkilenen için çalışmalar yapmaya başladı. 1845 yılında hükümet, kalıcı yardım sistemini desteklemeye karar verdi. 1846 yılında İrlanda'nın doğusunda bulunan

¹¹ Yuka Wakai,"Great Famine (Ireland," 2018, s.3,https://www.academia.edu/17242257/Great_Famine_Ireland

¹² Dean M. Braa, "The Great Potato Famine and the Transformation of Irish Peasant Society," *Science & Society* 61, no. 2 , 1997, s. 211.

¹³ Peter Gray, "Potatoes and Providence. British Government Responses to the Great Famine," *Bullan: An Irish Studies Journal*, Issue1. Volume1, 1994, s.78.

¹⁴ Cecil Woodham-Smith,*The Great Hunger Ireland 1845-1849*, Harper &Row Publishers, New York and Evanston,1962, s.55.

¹⁵ Cormac Ó Gráda, *Before and After the Famine Exploration in Economic History 1800-1925*, Manchester University Press, 1993, s.57.

¹⁶ Christine Kinealy, "Food Exports From Ireland 1846-1847," *History Ireland*, Issue 1, Volume 5, 1997, s.32-36.

Dublin ve Dundalk'tan şehirlere ulaştırılacak olan gıda depoları kuruldu. 7 Mayıs 1846 yılında Drogheda'da işsiz ve geçim sıkıntısı çeken ailelere yardımcı olmak ve kıtlığın etkilerini azaltabilmek adına "Drogheda yardım komitesi" kuruldu. Bu kurulan komitede yaşanan kıtlığın etkilerini azaltmak için istihdam sağlanmış, yoksullara gıda ve iş imkânı gibi faaliyetlerde bulunulmuştur.¹⁷ Birleşik Krallık hükûmetinin Başbakanı Robert Peel, Maliye Bakanı ile birlikte hareket ederek, 100.000 sterlin değerinde Hint mısırı ve mısır ununun Amerika'da gizlice satın alınmasını sağlamış ve 1846 yılının başında İrlanda'ya gönderilmiştir.¹⁸ Ancak Mısır Yasaları'nın yürürlükten kaldırılmasına verdiği destek korumacı meslektaşlarının tepkisini çekmiştir. Peel hükûmetinin 1846 yazında düşmesi Lord John Russel yönetimindeki Whig'leri iktidara getirdi.¹⁹

1847'de yetkililer kamu bayındırlık işlerini aşamalı olarak kaldırmaya ve gıda yardımına geçmeye karar verdi. Bayındırlık işlerinin yerini alan ve kamu tarafından finanse edilen aşevleri, en çok risk altında olanları doğrudan hedef alacak şekilde tasarlanmıştı. Yoksulları rahatlatmanın ana yükü bundan böyle 1838 İrlanda Yoksul Yasası uyarınca kurulan çalışma evlerine yüklendi.²⁰ Çalışma evine girmeyi reddetmek kişinin kendi geçimini sağlayabileceğinin kanıtı olarak kabul ediliyordu. Her çalışma evi, kendi sınırları içinde alınan özel yoksul vergileri ile finanse ediliyordu.²¹ Uygulamada, çalışma evlerinin çoğu kendilerine yöneltilen talepleri karşılamak için yetersiz donanımına sahipti ve sonuçta tüm aşırı kıtlık ölümlerinin yaklaşık dörtte biri bu evlerin duvarları içinde meydana geldi.²² İrlanda ciddi bir şekilde yiyecek sıkıntısı çekiyordu ve Britanya hükûmeti bile bunu anlamıştı. Ayrıca, müdahale eksikliğinden dolayı hayal kırıklığına uğrayan dünyanın diğer bölgelerinden de baskı alıyorlardı. Bu nedenle John Russell, "şu anda acil meselenin insanları hayatta tutmak olduğuna" ve "çorba mutfaklarının en acil çözüm gibi görüldüğüne" ikna olmuştu.²³ "Yoksulların Geçici Yardımı Yasası" olan Aşevi Yasası'nı kabul ettiler. Bu aşevlerini kurarken pek çok zorluk yaşandı ancak tam olarak faaliyete geçtikten sonra başarılı olduğu görüldü.

¹⁷Ned McHugh, "Famine And Distress İn Drogheda During 1847", *County Louth Archaeological And Histoty Society*, 21 no.2 , 1986, s.157-178.

¹⁸ Timothy W. Guinnane and Cormac Ó Gráda, "Mortality in the North Dublin Union during the Great Famine," *The Economic History Review*, Vol. 55, No. 3 Aug., 2002, s. 487.

¹⁹İngiltere'de 1836-1846 yıllarında iktidarda kalmış olan Lord John Russel başkanlığındaki Whig Partisi, liberal reformun başlıca destekleyicisidir. Peter Mandler, *Aristocratic Government in the Age of Reform: Whigs And Liberals 1830-1852*, Clarendon Press Oxford, 1990, s. 200-235; Christine Kinealy, "Food Exports From Ireland 1846-1847," *History Ireland*, Issue 1, Volume 5, 1997, s.32-36.

²⁰ 19. yüzyılın başlarında İrlanda'daki yaygın yoksulluktan kaynaklanan bazı sorunları çözmeye yönelik bir girişim olan ve büyük ölçüde 1834 tarihli İngiliz Yasasından etkilenen "1838 tarihli İrlanda Yoksullar Hukuku Yasası" ülkeyi başlangıçta her birinin merkezinde bir çalışma evi bulunan yüz otuz Yoksullar Hukuku Birliğine bölmüştür. Sistem başlangıçta nüfusun %1'ini veya 80.000 kişiyi barındıracak şekilde tasarlandı, ancak Mart 1851'e gelindiğinde kıtlık, nüfusun %4'ünü çalışma evlerine sürüklemişti. 19. Yüzyıl ilerledikçe Yoksullar Hukuku Birliklerine, özellikle sağlık, barınma ve temizlikle ilgili olmak üzere birçok işlev verildi. <https://www.nationalarchives.ie/article/guide-archives-poor-law/>

²¹ Christine Kinealy, *This Great Calamity, The Irish Famine, 1845-52*, Gill & Mc Millan, 1995, s. 102.

²² James S. Donnelly. "The Soup Kitchens" *A New History of Ireland V: Ireland Under the Union, 1801-1870*, Ed. W. E. Vaughan. Oxford: Clarendon Press , 1989, s. 308.

²³ Peter Gray, *The Irish Famine*, Thames & Hudson, London, 1995, s. 58.

Temmuz 1847 itibarıyla günde üç milyon erzak dağıtmışlardı. Bu rakam, İngiliz hükûmetinin ölüm oranlarını kısa bir süreliğine de olsa azaltmayı başardığını gösteriyor.²⁴

İrlanda'da 1822 ve 1831 yılları da dâhil olmak üzere daha önceki yiyecek kıtlıkları sırasında, yerel düzeyde yardım sağlamak için hayır kurumları kurulmuştu ve bunlardan bazıları, 1845'te patates mahsulünün başarısız olmasının ardından yeniden canlandırıldı. Ancak 1846'dan sonra dünyanın her yerinden bağışlar geldi.²⁵ Gönüllü kuruluşlar kıtlık sırasında iyi işler yapmış ve İrlandalı göçmenler cömertçe katkıda bulunmuştur. Londra'daki İngiliz Derneği ve Dostlar Cemiyetinin ilk dönemdeki önemli çalışmaları iyi bilinen örneklerdir. Dostlar Derneği (Quaker'lar), Dublin ve Britanya'daki gazeteleri İrlanda'nın batısındaki gerçek durum hakkında bilgilendirmede özellikle etkili oldular ve acıların boyutunu vurguladılar.²⁶ İrlanda ile güçlü bağları olan Amerika Birleşik Devletleri, 2.000.000 doları aşan çok önemli bir özel yardım sağladı. Kiliseler, hükûmet ve özel yardımların dağıtımında önemli bir rol oynadılar. Kadınlar, özellikle özel yardımların toplanması ve dağıtılmasıyla ilgileniyorlardı. Dostlar Cemiyeti tarafından ayrıca Dublin'deki Kadınlar Yardım Derneği ve Belfast Kadınlar Derneği gibi dernekler kuruldu. Kadın gruplarının en başarılılarından biri, ilk kez 1 Ocak 1847'de toplanan Belfast Kadınlar Derneğiydi.²⁷

Kıtlık döneminde Kraliçe Victoria, 1847 yılında İngiltere'de iki bildiri yayınlamıştır. Bu bildirimler kilisede halka duyurularak kıtlık çeken İrlandalılar için yardım toplamaya çalışılmıştır. Kraliçenin 1847 yılının mart ayında yayınladığı ilk bildiri İngiliz halkı kıtlık için toplanacak yardım kampanyasına 170.571 sterlin bağışta bulunurken, ekim ayında yayınladığı bildiri sonucunda 30.167 sterlin bağış toplanmıştır. İngiliz halkı İrlanda'ya yapılan bu yardımlara kayıtsız kalmasa da Kraliçe Victoria tarafından yayımlanan bu ikinci bildiri sonucunda yardımın daha az toplanmış olması İngilizlerin bu yardımlara bakış açısının sertleştiğini göstermektedir.²⁸ Tahıl Yasalarının yürürlükten çıkartılması sonucunda istifa

²⁴ James S. Donnelly. "The Soup Kitchens" A New History of Ireland V: Ireland Under the Union, 1801-1870 Ed. W. E. Vaughan. Oxford: Clarendon Press, 1989, s. 308.

²⁵ Rob Goodbody. Suitable Channel : Quaker Relief in the Great Famine, Madison University Wisconsin, 1995, s. 21.

²⁶ Maurice J. Wigham, "The Irish Quakers A Short History of Religious Society of Friends in Ireland, Historical Comitee of Religious Society of Friends in Ireland", *Historical Comitee of Religious Society of Friends in Ireland*, Ireland, 2003, s.68.

History Ireland, Quakers & the Famine, Published in 18th–19th - Century History, Features, Issue 1, Volume 6, Spring 1998, <https://www.historyireland.com/quakers-the-famine/>

²⁷ "The Widow's Mite: Private Relief During the Great Famine 18th-19th Century, Social Perspectives," *18th–19th-Century History*, Issue 2, The Famine Vol.16, Mar/Apr2008. <https://www.historyireland.com/the-widows-mite-private-relief-during-the-great-famine/>

²⁸ Christine Kinealy, "La Grande Famine en Irlande, 1845-1851," The British Relief Association and the Great Famine in Ireland, L'association Britannique de Secours et la Grande Famine Irlandaise, *Revue Française de Civilisation of British Studies*, XIX-2, 2014, s.49.

etmek zorunda kalan İngiltere Başbakanı Sir Robert Peel hükûmetinin ardından göreve gelen Lord John Russel hükûmeti de kıtlık konusunda başarılı olamadı.²⁹

5. İrlanda'da Yaşanan Patates Kıtlığının Nüfusa ve Sosyal Yaşama Etkisi

1845-1852 tarihlerinde İrlanda'da yaşanan kıtlık döneminde çok sayıda insan hayatını kaybederken, kıtlığa bağlı olarak 2 milyona yakın İrlandalı da göç etmek zorunda kalmıştır. İrlanda içinde ölüm oranı bölgesel olarak çok dengesizdi. Adanın her bölgesi tamamen etkilenmemiştir, ancak ölümler batıdaki bazı ilçelerin nüfusunu dörtte bir oranlara kadar değiştirmiştir. Ölümlerin büyük kısmından, gerçek açlıktan ziyade bulaşıcı hastalıklar - özellikle tifo, tifüs ve dizanteri/ishal - sorumlu olmuştur.³⁰

Nüfusun ekonomik uğraşı tarım olduğu için işsizlikle karşı karşıya kalınmış, İrlanda'dan göç edebilenler Amerika, Avustralya, Kanada, ya da İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletlerine, göç edemeyen insanlar ise aşevlerine veya barınma kamplarına yerleşmek zorunda kalmışlardır.³¹

1845 yılında yani kıtlığın ortaya çıktığı dönemde İrlanda nüfusunun toplam 8.5 milyon civarı olduğu bilinmektedir.³² Ancak kıtlığın etkisini en yoğun gösterdiği 1846 ve 1848 yılları arasında besin yetersizliğinden dolayı ölenler ve İrlanda'dan göç edenlerin sayısı ise bir hayli fazladır. William Wilde'in 1841 yılı göç raporuna göre, 1831 ile 1841 yılları arasında yıllık ortalama göç 40.346 idi ve son yılın 30 Haziran'ından 1845'in sonuna kadar yıllık ortalama 61.242 idi. Ancak patates salgınının etkisi öyle oldu ki, sayı 1846'da 105.955'e yükseldi. Bundan sonra göç, bir salgının doğasını paylaşıyor gibi göründü ve 1847'de ülkeyi terk edenlerin sayısı bir önceki yıl ayrılanların sayısının iki katından fazla arttı. Patates hastalığında hafif bir azalma ve buna bağlı olarak 1847 hasadındaki iyileşme nedeniyle, göç edenlerin sayısının yalnızca 178.159 oldu, ancak ertesi yıl tekrar 214.435'e yükseldi. 1850 yılı göç miktarı 209.054 idi. Göç, 1851'de 249.721 ile en yüksek noktaya ulaşmış, ardından 1854'te yavaş yavaş 150.222'ye düşmüştür.³³ Sonuçta göçten kaynaklanan kayıp 1845-51 döneminde 1,2 milyona ulaştı. 1845-51 arasındaki dönemin tamamında İrlanda Kıtlığı'na toplam 10 milyon £ harcayan İngiliz hükûmeti, kıtlığa karşı yardımın İrlanda'dan finanse edilmesi gerektiğine karar verdi.³⁴ İrlanda'da kalıp hayatlarını devam ettirmeye çalışanlar ise oldukça zorluk ve sıkıntı çekmişlerdir. İngilizler, çağdışı ve verimsiz tarım sistemleri kullandıkları için bu kötü durumun esas sorumlusu olarak gördükleri İrlandalıların tembel olduğuna ve yardımı hak etmediğine inanıyordu. İrlandalıların inancına göre ise; The Times

²⁹ *United Kingdom Parliament*, "The Great Famine", 2024, s.1. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliamentandireland/overview/the-great-famine/>

³⁰ Cormac Ó Gráda, *Ireland's Great Famine*, University College Dublin, 1992, s.1. <https://www.researchgate.net/publication/46430465>

³¹ Cormac Ó Gráda. *Black '47 and Beyond: The Great Irish Famine in History, Economy, and Memory*. Princeton University Press, 1999, s. 101-104.

³² Learn About The Hunger, 2024, 1 <https://www.ighm.org/learn.html>.

³³ Noel Kissane, *The Irish Famine A Documantary History*. Syracuse University Press, 1995, s. 156.

³⁴ The Great Famine of 1845, 2024:1 http://www.historylearningsite.co.uk/ireland_great_famine_of_1845.htm

bu inancın desteklenmesine yardımcı oldu: "...İrlanda'daki patates hastalığının nedeni, çoğunluğu Katolik olduğu için Tanrı'nın İrlandalıları cezalandırmasıydı."³⁵

The Irish Crisis adlı kitabında İngiltere Maliye Bakan yardımcısı Charles Edward Trevelyan, bu tür bir ekim yönteminin sadece "ekim için iki hafta, kazma için bir hafta ya da on gün" gerektirdiğini, sonrasında köylünün "kendi eğilimlerini takip etmek için boş vakti olduğunu" ve bunun da temel ve medeni olmadığını ima ettiğini açıkladı. Diğer hükûmet yetkilileri de patates ekonomisini aynı derecede eleştiriyordu.³⁶ Kıtık İngiliz hükûmetinin İrlanda'ya karşı tutumunda bir değişiklik meydana getirmişti. İrlanda'nın durumunda bir şeylerin tehlikeli bir şekilde yanlış gittiğini artık inkâr etmek mümkün değildi. Lord John Russell'ın da belirttiği gibi, İngiltere kendi güvenliği için İrlanda'yı tamamen terk edemezdi. Bu nedenle, yardım için çok az, kalıcı iyileştirme için daha fazla para verilmelidir. Hükûmetin elinde İrlanda için ayrılmış yaklaşık bir milyon sterlin vardı-gıda fiyatlarındaki olağanüstü düşüş nedeniyle Aşevi Yasası'ndan tasarruf edilmişti – ve bu milyonun kalıcı iyileştirme çalışmalarına ayrılması kararlaştırıldı.³⁷

6. İngiliz ve İrlanda Basınının Kıtık Sorununa Tepkisi

İngiliz gazeteciliği, İrlanda'nın en kötü yıllarında her gün meydana gelen insani dehşetlerin ve acıların boyutunun katı gerçeklerinden tamamen kopmuş görünüyordu. Kıtık gazeteciliğinin ön saflarında yer alan önde gelen İngiliz gazetesi, İrlanda halkının bu büyük felaketten ve kendi acı ve sefaletlerinin büyüklüğünden büyük ölçüde sorumlu olduğuna inanan The Times'dı. The Times, Kıtık yıllarında Belfast basınında ve diğer çağdaş İrlanda gazetelerinde en çok başvurulan ve alıntı yapılan İngiliz gazetesi kaynağıydı. 1848'de günlük 35.500 satışla diğer tüm İngiliz gazetelerini geride bırakarak Britanya'da en çok tirajlı gazeteydi. Milliyetçi Belfast Vindicator, Times'ı 20 Şubat 1847 tarihli sayısında, "İrlanda açlık çekerken, İngiliz gazetelerinde nefret ve ırkçılık gelişti" yazısı ile, İngiltere'yi "İrlanda'nın Amansız Düşmanı" olarak ilan etti.³⁸ İngiliz hükûmetinin resmî görüşlerini yansıtmak gibi işlev üstlenmiş görünen The Times gazetesi, makalelerinde yer verdiği patates hastalığına ilk başlarda olağanüstü bir durum olmadığı, İrlandalıları tarafından abartıldığı şeklinde yazıları okurlarıyla paylaşmıştır. 18 Ekim 1845 tarihideki yazısında ise, patates yanıklığının yayıldığını yine de abartıldığı kadar bir durum yaşanmadığını iddia etmiştir.³⁹

³⁵ "The Great Famine- an Gorta Mór (Great Hunger) – is Ireland's Greatest Tragedy," *Irish Cultural Society of the Garden City Area*. <https://www.irish-society.org/single-post/the-great-famine-an-gorta-mor>

³⁶ C. E. Trevelyan, *The Irish Crisis*, London: Longman, Brown, Green & Longmans, 1848, p.38. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/56727/pg56727-images.html>

³⁷ Cecil Woodham-Smith, *Great Hunger*, Harper & Row Publishers, New York and Evanston, 1962, s. 204;

Noel Kissane, *The Irish Famine A Documentary History*, Syracuse University Press, 1995, s. 156.

³⁸ Brendan Muldoon, "An Gorta Mór: As Ireland starved hatred and racism thrived in English newspaper reports," 2023, s.1. <https://www.belfastmedia.com/an-gorta-mor-as-ireland-starved-hatred-and-racism-thrived-in-english-newspaper-reports>

³⁹ London, Saturday 18 Ekim 1845, s. 1, The Times, 18 Ekim 1845, s. 5.

21 Kasım günü Avam Kamarası toplantısında, İrlanda'daki patates hastalığı konusu görüşülmüş, görülen yıkıcı durum ve hastalığın imparatorluğa yayılma riski karşısında alınması gereken önlemler tartışılmıştır.⁴⁰

The Times'ın editörü 6 Ocak 1846'daki yazısında; İngiltere'nin patates hastalığı konusunda gereken önlemleri aldığını, durumun kıtlık olarak değerlendirilecek kadar vahim olmadığı konusunda ısrarını sürdürmektedir.⁴¹

The Times'ın 8 Eylül 1846'daki haberine göre; Patates hastalığı İngiltere ve İskoçya'da da görülen bir durum olmasına rağmen onların İrlandalılar gibi bir tepkisi yoktur. İrlandalılar olayı büyütmektedirler.⁴²

The Times'ta yer alan habere göre; patates hastalığından çok, İrlandalıların isyancı, tembel, uslanmaz karakterine dikkat çekmiştir. Oysaki hükümet patates kıtlığı nedeniyle İrlanda halkına her türlü desteği sağlamıştır.⁴³ İrlanda'dan Castlebar Papazı William Baker Stoney 23 Ekim 1846'da The Times'ın editörüne gönderdiği mektupta, “şimdiye kadar hiç böyle bir şey yaşanmadı” diye durumun tanımlanamayacak kadar büyük bir felaket olduğunu, hükümetin aldığı tedbirlerin yeterli olmadığını anlatmaktadır.⁴⁴

The Times gazetesi editörüne isimsiz olarak İrlandalı bir okurdan gelen mektupta okur, gazetenin İrlandalıları suçlayan yazılarına karşı çıkararak, alınan önlemleri ve İrlanda Yoksulluk Yasası'nın yetersizliğini ve İrlanda'ya özgü 'topak sahipliği sisteminin yarattığı krizi, toprakların ederinden çok fazlaya kiralanmasının bu sonuca yol açtığını detaylı bir şekilde anlatmıştır.⁴⁵

The Times editörü İrlandalıların eleştirilerine cevap olarak yayınladığı 26 Ekim 1846 tarihli yazısında İngiltere'deki durumdan bahsetmektedir. İngiltere'nin görüşünü ve yaptıklarını destekleyen başka bir gazete yazısına yer vermiş, diğer taraftan İrlandalıların tutumlarının İngiliz halkının yardımlarına engel olduğunu, buna rağmen İrlanda Yoksulluk Yasası'nın uygulanacağını yazmaktadır.⁴⁶

Sütunlarında göçlere yer veren The Times 26 Ocak 1853'te, insanların mağduriyetlerinin ölümlere yol açtığını yazmaktadır.⁴⁷ The Times geniş bir biçimde göçlere yer verdiği diğer bir yazısında ise; göç sırasında görülen hastalıkların yaygınlaştığını ve ölümlere yol açtığını yazmaktadır. Göç edenler Kuzey Amerika yanında Avustralya'ya da gitmektedirler. Avustralya'ya gidişlerde de ölümler yaşandığını ancak buraya gidişlerin daha

⁴⁰ The Times, 22 Kasım 1845, s. 2.

⁴¹ London Monday, 5 Ocak 1846, s.1, The Times, 6 Ocak 1846, s. 4.

⁴² The Times, 8 Eylül 1846, s.4.

⁴³ Ek 1. The Times, 22 Eylül 1846, s.4.

⁴⁴The Times, 23 Ekim 1846, 3.

⁴⁵ The Times, 8 Eylül 1847, s. 5.

⁴⁶ The Times, 26 Ekim 1846, s. 3.

⁴⁷ The Times, 17 Eylül 1847: 4

çok zengin olma hayali ile yapıldığını, İrlanda'da düzelen durumlara rağmen göçlerin devamından bahsetmektedir.⁴⁸

Bu hayal edilemeyecek dehşete karşı, önde gelen İngiliz medyası, İrlanda Kıtlığını, İrlanda'nın kendi başarısızlıklarından kaynaklanan bir olay olarak sundu ve tamamen 'İngiliz imparatorluk maliyesi üzerindeki devasa bir mali yük' olarak yorumlandı: "İngiltere'nin refahına verdiği zarar nedeniyle bir 'rahatsızlık!'" Mart 1847'de, önde gelen İngiliz basınının temsilcisi London Sun, İrlanda'ya duyulan sempatinin hızla azaldığı görüşünü dile getirdi: "Hükûmetin, İrlanda'nın açlıktan ölmek üzere olan kalabalıkları için her şeyi yapabileceği ve yapması gerektiği yönünde üzücü bir izlenim var gibi görünüyor. Bu fikir tümüyle saçmadır. Hükûmetin açlık çeken milyonlara barınak ve geçim sağlama konusunda ne gücü ne de ahlaki yükümlülüğü var," diye yazmaktadır.⁴⁹ 1847'de C. E. Trevelyan gazeteye yazdığı bir mektupta İrlanda'daki "atıl, barbar, izole patates ekiminin" eninde sonunda geçmişte kalacağına dair umutlarını dile getirdi.⁵⁰

Dönemin İrlanda gazetelerini incelediğimizde okuyucu ile paylaşılan haberler şu şekildedir:

10 Eylül 1845'de Belfast Vindicator, patates mahsulünün genel olarak iyi durumda olduğunu, ancak sahil kesiminde yetiştirilen ürünlerin bir kısmının hastalıktan etkilendiğini yazmaktadır.⁵¹

Belfast News-Letter, 12 Eylül 1845'te patates virüsünün endişe verici ilerlemesini başlık yaptığı yazısında, mahsulün çok olumsuz etkilendiğini, verimin beklenenin çok altında olduğunu okurlarına duyurmuştur.⁵²

Ekim ayının ortalarına gelindiğinde salgının hızla yayıldığını haber yapan Belfast The Vindicator, özellikle kıtlığın yaz aylarında daha fazla hissedileceğinden, önlem olarak yardım kuruluşları oluşturulması ve gıda yardımı yapılması gerekliliğini gündeme getirmiştir. İrlanda halkının durumu başlıklı makalesinde, "İrlanda köylülüğünün birçok yerinde insan doğasına aykırı bir sefalet ve sefalet koşullarında yaşadığı fazlasıyla doğrudur" diye yazarak mevcut durumu gözler önüne sermekteydi. Aynı gazetenin farklı bir sütununda "Patates Hastalığı" başlıklı yazıda durumun aciliyetinden bahsedilmektedir.⁵³

The Dublin Evening Post 17 Ocak 1846'daki, "Mısır Yasaları" ve "Korumacı Siyaset" başlıklı yazısını, "Korumacıların derin hoşnutsuzluğunu ortaya koyan, ama aynı zamanda onlardan tam bir birleşme ya da ortak operasyon gibi hiçbir şeyin beklenemeyeceğini de

⁴⁸ The Times, 26 Ocak 1853, s. 4.

⁴⁹ Brendan Muldoon, *An Gorta Mór: As Ireland Starved Hatred Racism Thrived in English Newspaper*, 2023, s. 1.

⁵⁰ The Times, 9 Ekim 1847, s. 3.

⁵¹ The Vindicator, 10 Eylül 1845, s. 1.

⁵² Belfast News-Letter, 12 Eylül 1845, s.1.

⁵³ Ek 2. The Vindicator, 15 Ekim 1845, s. 3.

gösteren birkaç toplantı daha yapıldı” açıklamasıyla okurlarına aktarmaktadır. Gazete İngiliz Parlamentosundaki tahıl yasasının kaldırılması tartışmalarını gündemine taşımaktadır.⁵⁴

Cecil Woodham Smith o günlerden geri kalanları şöyle tanımlamaktadır: “Kıtlık geride nefreti bıraktı. İrlanda ile İngiltere arasında, yapılanların ve katlanılanların anısı kılıç gibi yatıyor. Daha önce de olduğu gibi bunu başka kıtlıklar da izledi, ama hatırlananlar Büyük Açlığın korkunç yıllarıdır ve ancak yeni yeni affedilmeye başlanmaktadır.”⁵⁵

7. Osmanlı Devleti’nden İrlanda’ya Yardım

İrlanda’da ortaya çıkan büyük açlıktan haberdar olan Osmanlı Sultanı Abdülmecid, Avrupalı bu millete yardım eli uzatmak istemiş, kıtlığın etkilerinin zirveye ulaştığı yıl olan 1847’de 1.000 sterlin tutarında maddi yardım göndermiştir. Resmî yardım rakamı 1.000 sterlin olan bu maddi yardım için aslında Sultan Abdülmecid 10.000 sterlin tutarında bir yardım yapmak istemekteydi. Ancak bu dönemde İrlanda Büyük Krallığın himayesindedir ve bu kıtlık döneminde Birleşik Krallık Kraliçesi Victoria 2.000 sterlinlik maddi yardımda bulunduğundan, Sultan Abdülmecid’in 10.000 sterlinlik maddi yardımı kabul edilmemiş, Osmanlı Sultanının Birleşik Krallık Kraliçesinden daha fazla tutarda maddi yardım yapması istenmemiştir.⁵⁶

Osmanlı Arşiv Belgeleri’nde İrlanda’ya yapılan yardım ile ilgili 1 Nisan 1847 tarihli belgede yazılanlar aşağıdaki gibidir:

“Cihanın pek çok alemini himaye eden ve iyilik eden Allah’ın mülkünde bulunan İrlanda ahalisine bağışlanan bin lira hediye emri iradeli ve merhametli yüce padişahın bu yardımı İngiltere elçiliğine gönderilmişti. Bu hediyeden memnun olan bugün bütün elçilik yanında memurları olduğu halde İngiltere elçisi Mösyö O’Brien’a duyurulur. Bab-ı Ali’ye gelip cihanın bilinen ve merhamet ve şefkatli hazretlerine padişaha yakışır bir şekilde milletçe teşekkür ettiklerini ve devleti nezdinde dahi ziyadesiyle bu görevinde memnuniyet olacağını ifade etmiş ve bir uygunluk düştüğü halde bizzat ve sözlü olarak tekrar padişah hazretlerine teşekkür edeceği ifadesiyle beraber şimdilik bu durumda olan şükranını bu vasıta ile tekrar padişaha arz ve bildirisini rica ve iltimas eylemiş olmakla Allah’ın melek huylu efendimizi ve dünya durana dek büyüklük ve şan buyursun şöhretli merhametli padişahın kulları olduğumuz tarafla ömrünüzün duacı ve padişahı yegane kılmakta olduğu beyanıyla arz olundu efendim.”⁵⁷

⁵⁴ Mısır/Tahıl Kanunları, Birleşik Krallık’ta 1815 ile 1846 yılları arasında uygulanan, ithal gıda ve mısır uygulanan tarifeler ve diğer ticari kısıtlamalardır. Alice Effie Murray, A History of the Commercial and Financial Relations between England and Ireland from the Period of the Restoration, s. 147. <https://celt.ucc.ie/published/E900040/text009.html>

⁵⁵ Cecil Woodham-Smith, *Great Hunger*, Harper & Row Publishers, New York and Evanston, 1962, s.149

⁵⁶ Semih Çelik, “Between History Of Humanitarianism And Humanitarianization Of History. A Discussion On Ottoman Help For The Victims Of The Great Irish Famine 1845-1852”, *Werkstatt Geschichte*, 2015, s.17.

⁵⁷ Ek 3. (BOA.) Dosya No: 39, Gömlek No :184, 14 R (Rebiyülahir) 1263, (M. 01 Nisan 1847).

17 Nisan 1847 tarihli arşiv belgesinde, Osmanlı Devleti'nin İrlanda halkına yaptığı yardımdan bahsedilmektedir.⁵⁸

Osmanlı Devleti'nden İrlanda'ya uzatılan yardım, İrlandalılar tarafından memnuniyet ile karşılanmıştır. Kraliçe Victoria da 25 Mayıs 1847 tarihinde Sultan Abdülmecid'e gönderdiği yazısında teşekkür ederek,

“İngiltere ve Osmanlı ilişkilerinde ticaretin iyileştirilmesi ve Osmanlı Devleti'ne ait gemilerin İngiltere limanlarında serbestlik ve şükranla ağırlanacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda Basra Körfezi'nde köle faaliyetlerinin sona erdirilmesinde İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne destek olacağına da üzerinde durulmuştur.”⁵⁹

Ayrıca İrlanda'nın ileri gelenleri tarafından da teşekkür mektubu gönderilmiştir. Bu teşekkür mektubu 26 Mayıs 1849'da Mösyö Lucien O'Brien vasıtasıyla Abdülmecid'e takdim edilmiştir. Sultan Abdülmecid'e takdim edilen bu mektupta şöyle yazmaktadır:

“Türk İmparatorluğu Sultanı Abdülmecid Han Hazretlerine;

Majestelerine takdimimiz,

Aşağıda İrlanda asilzadeleri, beyefendileri ve yerlilerin imzaları bulunmaktadır.

İrlanda'nın acı çeken halkına karşı son zamanlarda sergilediğiniz cömert yardımseverlik ve ilgiye karşılık, en derin minnetlerimizi saygıyla takdim eder ve İrlanda halkının ihtiyaçlarını karşılamak ve acısını dindirmek üzere yapılan 1.000 poundluk katkılarından dolayı majestelerine en içten saygılarımızla teşekkürle cesaret ediyoruz.

Tanrı, memleketimizi temel gıda maddesinden mahrum bıraktı; böylece halkımızı hiçbir medeni milletin başına gelmeyen bir kıtlık ziyaret etti. Bu zor zamanda felaketi yaşayan İrlandalılar kendilerini ve ailelerini açlıktan kurtarmak için, kendilerinden daha az belaya uğrayan diğer ülkelerin yardımını istemek zorunda kaldı. Siz majesteleri bu çağrımıza cevap verdiniz ve bununla Avrupa'daki diğer büyük ülkelere, acı çeken insanlara yardım etmede değerli bir örnek oldunuz.

Bu zamanında faydalı yardımınız, pek çok kişiyi mahvolmaktan kurtardı. İrlanda halkı adına sizin egemenliğinizi kabul eden ve nimetlerinize katılan geniş toprakların, bizim talihsiz kaderimiz olan bu kıtlık ve ızdıraplara uğramamanız için en derin umutlarımızı ifade etme izni istiyoruz”⁶⁰

Osmanlı Devleti'nin İrlanda'ya yaptığı yardım ile ilgili Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan bir başka belgede ise şöyle yazmaktadır:

⁵⁸ (BOA.) Dosya No: D_02756_0003_00_001, Cemaziyülevvel 1263, (M. 17 Nisan 1847).

⁵⁹ (BOA.) Dosya No: İ.HR.39-1847 (25 Mayıs 1847).

⁶⁰ Ek 4. (BOA.) Dosya No: MiL_E_00001. (M. 26 Mayıs 1849).

“Şefkatli, merhametli efendim hazretleri, önceden İrlanda halkına padişahın emriyle bin lira bağıştan dolayı İrlanda başkanı tarafından teşekkür içeren belge Mösyö O’Brian tarafından Dersaadet’e gönderilmiş olduğundan yazılmış olan teşekkürü bizzat padişaha sunmak şerefine ulaşması Mösyö Fanin tarafından ayrıcalık olunmuş olduğundan bu biçimde padişahın yaverleri ile padişaha müsaade buyrulur ise adı geçen belgenin elçiliğın tercümanlarından biriyle beraber hangi gün ve vakit padişahı mabeyni hümayunda her ne şekilde emir ve ferman hazreti padişahla ilgili müsaade buyrulur ise fedakarlık olunacağı beyanıyla methedilen belge numaralandırıldı efendim.”

“Kenara İliştirilen Yazı

Bu aciz kulunuz önemle arz eder ki saygı gösterme için olan işbu tezkere vezire yakışır surette yazılmış adı geçen elçilik tercümanlarından biriyle beraber işbu cumartesi günü Mabeyn-i Hümayun’a büyük padişahın özel kalem müdürlüğüne olunmuş buyrulan fermanı hümayun memnun padişah gerekli bulmuş olduğu bu konudaki buyruk sadrazamın emridir.”⁶¹

Osmanlı Devleti’nin Kırım’da Rusya’ya karşı savaştığı birkaç yıl sonrasında İrlandalı askerlerin de Rusya’ya karşı savaşması, “Sultan tarafından gösterilen yardımseverliğin unutulmadığı” iddiasına yol açmıştır.⁶²

Bu savaştan 150 yıl sonra Mayıs 2006’da 800. kuruluş yıldönümünü kutlayan Drogheda Belediyesi, bu olayın anısını yaşatmak amacıyla büyük kıtlık döneminde yardım getiren Osmanlı denizcilerine ev sahipliği yapan belediye binasının (bugünkü Westcourt Oteli) duvarına bir şükran plaketi koydu.⁶³ Törende konuşan Drogheda Belediye Başkanı Frank Goddfrey, şehrin amblemindeki ay-yıldıza dikkat çekerek, “Umarım bu şükran plaketi iki ülke halkları arasında bir dostluk sembolü olur” dedi. İrlanda Büyük Açlık Müzesi Müdürü de Türk halkına ve Osmanlı İmparatorluğu’na minnettar olduklarını vurguladı.⁶⁴

İrlanda Cumhurbaşkanı Mary McAleese de 2011 yılında Türkiye’ye yaptığı ziyarette şu sözleri dile getirmiştir:

“Türk Sultanı Abdülmecid, “Büyük Kıtlık” sırasında İrlanda’ya yiyecek yüklü üç gemi gönderdi. Yük, Drogheda Limanı’nda boşaltıldı. O tarihten bu yana, insanların ısrarıyla, ülkenizin ay-yıldızı şehrin armasının parçası haline geldi. “İrlanda halkı bu eşine az rastlanır bonkörlük girişimini asla unutmadı ve bunun sonucunda sizin bayrağınızdaki semboller, bu güzel yıldız ve hilali bölgenin

⁶¹ Ek 5. (BOA.) Dosya No: 54, Gömlek No: 2538 1/1, Fi 22 (Safer) 1265, (M. 17 Ocak 1849).

⁶² Murat R. Şiviloğlu, The Ottoman Empire and the Emergence of its “Irish Question”, Middle Eastern Studies, %9:1, s.42.

⁶³ Drogheda İrlanda’nın doğu kıyısında, Dublin’in kuzeyinde bulunan bir liman kasabasıdır. Yaşanan kıtlığın en çok etkilediği bölgelerden biri de Drogheda’dır.

⁶⁴ Ekrem Buğra Ekinci, “Ottoman Humanitarian Aid to the Irish Grippled,” Daily Sabah, 21 Nisan 2017, s. 1.

sembolü haline getirdiler. Hatta futbol takımının formalarının üzerinde de bu güzel Türk sembollerini görüyoruz. Eğer Drogheda'ya ziyaret edecek olursanız Türk millî takımının sahada futbol oynadığını düşünebilirsiniz.⁶⁵

Osmanlı Devleti Sultanı Abdülmecid'in kıtlık döneminde İrlanda'ya maddi yardım yaptığı konusunda araştırmacılar ve kaynaklar hem fikir durumundadır. Ancak Sultan Abdülmecid'in İrlanda'ya gönderdiği tahıl yüklü gemiler konusunda bazı araştırmacıların bu konuda fikir ayrılığına düştüğünü görmekteyiz.⁶⁶ Konu üzerinde uzun yıllar çalışmış olan toplum tarihçisi Brendan Matthews, bu hikâyeyi 'tamamen saçmalıktan başka bir şey değil' olarak tanımlamıştır.⁶⁷ Ken Murray, "Role Of Turkey During Famine Clarified" başlıklı makalesinde konu ile ilgili şu değerlendirmede bulunmaktadır:⁶⁸

"Dublin, Dawson Street'teki Avrupa Komisyonu ofisinde sergilenen bir mektubun kopyası, Kıtlık döneminde Türk halkının İrlanda'ya yönelik cömert rolü konusunda süregelen tartışmalara daha fazla açıklık getiriyor. Dönemin İngiliz-İrlanda eşrafı tarafından imzalanan mektupta, Kıtlığın en yoğun yaşandığı 1847 yılında İrlanda halkına gönderilen 1,000 Sterlinlik bağış için Osmanlı İmparatorluğu Sultanı'na duyulan minnettarlık ifade ediliyor. Ancak Drogheda Tarih Kurumunda Osmanlı Devleti tarafından Drogheda limanına tahıl yüklü gemilerin geldiğine dair bir liman tutanağının olmadığını ve kaynaklarda buna rastlamadıklarını belirtmişlerdir. Yine Drogheda Tarih Kurumu İrlanda Cumhurbaşkanı Mary McAleese'nin yaptığı bu açıklamaya karşın bu bilgilerin doğru olmadığını, İrlanda Cumhurbaşkanı'nın yaptığı açıklamanın gerçeği yansıtmadığını," belirtmiştir.⁶⁹

Alison Comyn "Ottoman Ships on the Boyne. New Evidence for the Myth", başlıklı makalesinde Osmanlı Gemileri konusunda farklı bir değerlendirmede bulunmaktadır:⁷⁰ "Önde gelen yerel tarihçi Brendan Matthews, geçmişte 'Türk gemilerinin' gelişine biraz şüpheyle yaklaşmıştı, ancak bu son bulgunun soru işaretlerini artırdığını" ifade ediyor:

"Türk Büyükelçiliği'ndeki kaynaklara ve Türk halkının sözlü tarihine göre, Sultan 1.000 Sterlin'i gönderdikten çok kısa bir süre sonra üç gemi daha gönderdi ve her üç gemi de aynı limandan ayrılmamış olsalar da, aynı anda İrlanda'ya vardı ve Drogheda limanına yanaştı" diyor. Eğer Sultan gerçekten de para yardımının ardından bu gemileri gönderdiyse, bu gemiler 1847 yılının Mayıs ayının ilk ya da ikinci haftasında İrlanda kıyılarına ulaşmış olmalıdır. Brendan, "Türkiye Sultanı Abdülmecid Han, Kraliçe Victoria'yı üzmemek istemediği için gemileri 'üstü kapalı' bir jest olarak göndermiş olabilir" demektedir.⁷¹

⁶⁵ [chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/;](https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/)
[https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin.](https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/)

⁶⁶ Tom Verde, "An Irish Tale of Hunger And The Sultan", Aramco World, 66 no.1 ,2005, 1-12.

⁶⁷ The Irish Times, 25 Mart 2010, s. 1.

⁶⁸ Ken Murray, "Role Of Turkey During Famine Clarified", The Irish Times, Jun 1, 2010.

⁶⁹ The Irish Times, 1 Haziran, 2010, s. 1.

⁷⁰ Alison Comyn, "Ottoman Ships on the Boyne. New Evidence for the Myth", The Irish Independent, 23 Mayıs 2012.

⁷¹ The Irish Independent, 23 Mayıs, 2012, s. 1.

Mike Dash'ın 2014 yılında yayınlanan makalesi ise, konuya detaylı bir açıklama getirmektedir.⁷² Makalesinde Kraliçe Victoria ve Osmanlı İmparatorluğu Sultanı Abdülmecid'i karşılaştırarak hükümdarların İrlanda'daki sefaletle nasıl tepki verdiklerini ele almaktadır. Ancak Victoria'nın eylemleri yetersiz bulunurken, Abdülmecid'in cömertlik hikayesi Kraliçe'yi utandıracak şekilde ele alınmıştır. Hikâyenin bir versiyonunda, İrlanda'nın doğu kıyısındaki bir limana gıda maddelerini boşaltmak üzere sessizce gönderilen birkaç Türk gemisi olduğuna inanılmaktadır. Hatta bir rivayete göre Sultan Abdülmecid'in gemileri, hayat kurtaran yüklerini İrlanda'ya getirebilmek için Kraliyet Donanması'nın ablukasını aşmak zorunda kalmıştır. Thomas P. O'Neill tarafından yazılan, Mary O'Malley'nin editörlüğünde yayınlanan *The Threshold*'da, çoğunlukla şiir ve edebiyat yazılarının yanı sıra İrlanda tarihi üzerine az sayıda makale de yer alıyordu. Derginin 1957 yazındaki ikinci sayısında yer alan O'Neill'in yazısı "The Queen and the Famine" başlığını taşıyordu. İrlandalı yazar Brendan Matthews tarafından, önceki değerlendirmelerini çürüten - orijinalleri tarihçilerin erişimine açık olmadığı için - yerel gazetelerde araştırılan Drogheda'nın nakliye kayıtlarıdır. Bu kayıtlar dönemin yerel gazeteleri *Argus* ve *Conservative* tarafından özetlenmiştir:

İrlanda ve Britanya dışında herhangi bir yerden gelen gemilerin kıtlık dönemi Drogheda'sında nadiren görüldüğünü öne sürüyorlar ki bu da Sultan'ın gemilerinin limanın kolektif hafızasında neden büyük bir etki yarattığını kesinlikle açıklıyor. Bununla birlikte, Abdülmecid'in Kraliçe Victoria adına İrlanda'ya yardım gönderilmesi için yapılan çağrıyı okumasından yaklaşık beş ay sonra, 10-14 Mayıs 1847 tarihleri arasında Drogheda'ya en az üç yabancı bayraklı gemi yanaşmıştır. Bu gemilerden biri muhtemelen Prusyalıydı: adı *Meta*'ydı ve ana limanı Baltık Denizi'ndeki Stettin'di. Ancak diğer ikisi, o zamanlar hâlâ Osmanlı kontrolü altında olan Balkanlar'dan geliyordu. Bunlar *Porcupine* ve *Ann*'di - gemiler için oldukça İngilizce iki isim - ve görünüşe göre İngiliz kaptanları vardı, çünkü isimleri *Cleveland* ve *Cloid*'dur. Yine de Osmanlı Selânik'inden yola çıkmışlardı. Her üç gemi de buğday ve "Hint mısırı" -kıtlık yıllarında İrlanda'nın başlıca ithalat kalemlerinden biri olan ucuz mısır- yükü taşıyordu. Drogheda *Argus*'un 15 Mayıs 1847 tarihli "İthalat" sütununda, "Ceylonica"dan - modern Selânik'ten - yola çıkan ve vurgulanan ikisi de dahil olmak üzere üç yabancı geminin gelişi not edilmektedir.⁷³ Ancak İrlanda Ulusal Arşivi'nde konu ile ilgili bir belge bulunmamaktadır.

Sonuç

1845 yılında yoksul bir ülke olarak tanımlanabilen İrlanda, kişi başına düşen gelir bakımından Birleşik Krallığın geri kalanının yaklaşık olarak yarısına sahipti. Ancak o yıllarda hızlı bir sanayileşme sürecinden geçen kuzeydoğu ile batı ve güney arasındaki bölgesel zıtlık belirgindi. Kentli ve orta sınıf yaşam standartlarında bazı yükselme işaretleri olsa da kıtlıktan

⁷² Dash Mike, "Queen Victoria's £5: the Strange Tale of Turkish aid to Ireland During the Great Famine, 29 December 2014, <https://mikedashhistory.com/2014/12/29/queen-victorias-5-the-strange-tale-of-turkish-aid-to-ireland-during-the-great-famine/>

⁷³ Mike Dash, "Queen Victoria's £5: the Strange Tale of Turkish aid to Ireland During the Great Famine, 29 December 2014, <https://mikedashhistory.com/2014/12/29/queen-victorias-5-the-strange-tale-of-turkish-aid-to-ireland-during-the-great-famine/>

önceki yarım yüzyıl, topraksız yoksullar için artan bir yoksullaşma dönemi idi. İrlanda'da kıtlık yaşanmasıyla yaklaşık bir milyon insanın hayatını kaybettiği ve çok daha fazlasının Kuzey Amerika'ya göç ederek ülkeyi sonsuza dek değiştirdiği bir felaket başladı. Toprak sahiplerinin kıtlık nedeniyle iflas etmesi sonucunda tüm toprakların dörtte birinin el değiştirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu insanî kriz sırasında ve sonrasında İngiliz hükûmeti felaketi önleyememekle ya da yeterince yardım sunamamakla suçlandı. İrlandalılara göre, ülkeleri büyük ölçüde toprak sahibi sınıfın çıkarları için yönetilen, aynı zamanda, kendi yetersiz kaynaklarıyla yetinmek zorunda kalan bir ülke konumundaydı. O zamanlar dünyanın en zengin ve güçlü devleti olan İngiliz İmparatorluğu'na mesafe olarak da çok yakındı. İngilizler gerçekten istemiş olsalardı, yeterli kaynakları kullanabilir ve can kaybını en aza indirebilirlerdi. İngilizlerin İrlanda halkını algılayışında ise, onların tembelliği ile patatese olan tam bağımlılıkları arasında yakın bir bağlantı vardı. Yaygın kanı, patatesin kolay yetiştirilmesinin tembellik ve cehalet doğurduğu, çünkü bu yöntemin çok az çaba ya da beceri gerektirdiği yönündeydi. Dönemin İrlanda ve İngiliz gazeteleri incelendiğinde bu örnekleri fazlasıyla görmek mümkün olmuştur. İngiltere ve İrlanda arasındaki önyargı ve yanlış anlamaların, kıtlığın ölü sayısına nasıl önemli ölçüde katkıda bulunduğunu göstermektedir.

İrlanda'ya kıtlık döneminde yardım eli uzatanlardan biri de Osmanlı Devleti olmuştur. Avrupalı gazetelere ve dergilere de konu olan Sultan Abdülmecid'in yardımı, Türklerin yardımsever bir millet olduğunu bir kez daha göstermiştir. Genç padişah İrlanda'daki kıtlıktan o derece etkilenmiştir ki, sadece maddi yardımla kalmayıp İrlanda'ya tahıl yüklü gemiler de göndermek istemiştir. Bu noktada bazı araştırmacılar farklı fikirleri savunmaktadırlar. Ancak şu bir gerçektir ki, Osmanlı padişahı Abdülmecid'in ve Türk halkının, İrlanda'da kıtlık döneminde yanında olduğu, desteklediği ve yardımseverlik gösterdiği aşikârdır. 1845-1852 yıllarında yaşanan büyük İrlanda Kıtlığı, sadece İrlanda tarihinde bir dönüm noktası değil, aynı zamanda küresel tarihte de geniş kapsamlı, kalıcı ekonomik ve siyasi sonuçları olan önemli bir olay olmuştur. Kıtlıkla ilgili bireysel anılar, daha sonraki yıllarda İrlanda siyaset ve kültürünü büyük ölçüde etkiledi. İrlanda'dan yapılan göçler de başta ABD olmak üzere gidilen ülkelerde bir İrlanda diasporası oluşmasına olanak sağladı. İrlanda ile Osmanlı Devleti zamanında bir yardımla başlayan iyi ilişkiler günümüze kadar devam etti.⁷⁴ İrlanda ile 1951 yılında tesis edilen diplomatik ilişkilerimiz, 10 Aralık 1973 tarihinde Dublin'deki Büyükelçiliğimizin açılmasıyla devam etmiştir. İrlanda'nın Ankara Büyükelçiliği ise 1998 yılında faaliyete geçmiştir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA. Dosya No: 39, Gömlek No :184, 14 R (Rebiyülahır) 1263, (M. 01 Nisan 1847).

BOA. Dosya No: D_02756_0003_00_001, Cemaziyülevvel 1263, (M. 17 Nisan 1847).

BOA. Dosya No: BOA, İ.HR.39-1847 (25 Mayıs 1847).

⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-irlanda-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>

BOA. Dosya No: MiL_E__00001. (M. 26 Mayıs 1849):

BOA. Dosya No: 54, Gömlek No: 2538 1/1, Fi 22 (Safer) 1265, (M. 17 Ocak 1849).

Kitap ve Makaleler

Bourke, Austin. *The Visitation of God? The Potato and the Great Irish Famine*, Lilliput, Dublin, 1993.

Braa, Dean M. “The Great Potato Famine and the Transformation of Irish Peasant, *Society*” & *Society*, 61, no. 2, 1997, pp. 193-215.

Comyn, Alison. “Ottoman Ships on the Boyne. New Evidence for the Myth”, *The Irish Independent*, 23 Mayıs 2012.

Constitutional Rights Foundation, “The Potato Famine And Irish Immigration To America,” *Bill Of Rights In Action*, 26 (2), 2024, pp. 1-3.

Çelik, Semih. “Between History Of Humanitarianism And Humanitarianization Of History. A Discussion On Ottoman Help For The Victims Of The Great Irish Famine 1845-1852,” *Werkstatt Geschichte*, 2015, pp. 13-27

Dash, Mike. “Queen Victoria’s £5: the Strange Tale of Turkish aid to Ireland During the Great Famine,” 29 December 2014, <https://mikedashhistory.com/2014/12/29/queen-victorias-5-the-strange-tale-of-turkish-aid-to-ireland-during-the-great-famine/>

Donnelly, James S. “The Soup Kitchens” *A New History of Ireland V: Ireland under the Union, I: 1801-1870*, Ed. W. E. Vaughan., Madison University, 1995.

Ekinci, Ekrem Buğra. “Ottoman Humanitarian Aid to the Irish Grippled,” *Daily Sabah*, 21 Nisan 2017.

Fernihough, Alan.- Cormac Ó Gráda, C. (2018). “Population and Poverty in Ireland on the Eve of the Great Famine”, *Queen’s University Centre For Economic History*, Working Paper, no.13, 2018, pp. 2-3.

Goodbody, Rob. *A Suitable Channel: Quaker Relief in the Great Famine*, Wisconsin – Madison University, 1995.

Gray, Peter. *The Irish Famine*, Thames & Hudson, London, 1995,

Gray, Peter. “Potatoes and Providence. British Government Responses to the Great Famine.” *Bullan: An Irish Studies Journal*, Issue1. Volume1, 1994, pp.75-90.

Guinnane, Timothy W.; Ó Gráda, Cormac. Mortality in the North Dublin Union during the Great Famine, *The Economic History Review*, Vol. 55, No. 3 Aug., 2002, pp. 487-506.

History Ireland, “Quakers & the Famine,” Published in 18th–19th - Century History, Features, Issue 1, Volume 6, Spring,1998 . <https://www.historyireland.com/quakers-the-famine/>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

Kinealy, Christine. La Grande Famine en Irlande, 1845-1851, The British Relief Association and the Great Famine in Ireland, L'association Britannique de Secours et la Grande Famine Irlandaise, Revue Française de Civilisation of British Studies, XIX-2, 201, | pp. 49-66.

Kinealy, Christine. This Great Calamity. The Irish Famine 1845-52 Gill&Macmillan, Dublin, 2006.

Kinealy, Christine. "Was Ireland a Colony? The Evidence of the Great Famine." Was Ireland a Colony Economics, Politic and Culture in Nineteenth-CenturyIreland. Ed. Terrence Mc Donough, Irish Academic Press, Dublin, 2005.

Kinealy, Christine. Food Exports From Ireland 1846-47, 18th-19th Century The Famine, Vol. 5., Issue 1, Spring, 1997, pp. 32-36. <https://www.historyireland.com/food-exports-from-ireland-1846-47/>

Kissane, Noel. *The Irish Famine A Documantary History*, Syracuse University Press, 1995.

Learn About The Hunger, <https://www.ighm.org/learn.html>

Mandler, Peter, *Aristocratic Government in the Age of Reform: Whigs And Liberals 1830-1852*, Clarendon Press Oxford, 1990.

McAleese, Türkiye'yi Ziyaret Eden İlk Cumhurbaşkanı Oldu (2010). https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin//2469_2009_0000_0161_0000/0040.

McHugh, Ned. "Famine And Distress İn Drogheda During 1847", *County Louth Archaeological And Histoty Society*, 21 no.2, 1986, pp.157-178.

Mokyr, Joel. "The Potato Famine And Irish Immigration To America", *Constitutional Rights Foundation* 26, no.2, 1983, pp. 1-3.

Muldoon, Brendan. "An Gorta Mór: As Ireland starved hatred and racism thrived in English newspaper reports," 2023, <https://www.belfastmedia.com/an-gorta-mor-as-ireland-starved-hatred-and-racism-thrived-in-english-newspaper-reports>

Murray, Alice Effie. (t.y.), *History of the Commercial and Financial Relations between England and Ireland from the Period of the Restoration*, s.147-264. <https://celt.ucc.ie/published/E900040/text009.html>

Murray, Ken. "President Tells Turks An Anecdote Of Myth Not Fact", *The Irish Times*, 25 March 2010.

Murray, Ken. "Role Of Turkey During Famine Clarified", *The Irish Times*, 1 Jun 2010.

Ó Gráda, Cormac. *Ireland's Great Famine*, University College Dublin, 1992.

Ó Gráda, Cormac. *Before and After the Famine Exploration in Economic History 1800-1925*, Manchester University Press, 1993.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

Ó Gráda, Cormac. *Black '47 and Beyond: The Great Irish Famine in History, Economy, and Memory*, Princeton University Press, 1999, pp.101-104.

Solar, Peter M. “The Potato Famine in Europe.” In *Famine 150: The Teagasc/UCD Lectures*, ed. by Cormac Ó Gráda, 113-27. Teagasc, Dublin, 1997, s.113-127.

Şiviloğlu, Murat R. Murat R. The Ottoman Empire and the Emergence of its “Irish Question”, *Middle Eastern Studies*, 59:1, 2023, pp. 35-53.

The Great Famine- an Gorta Mór (Great Hunger) – is Ireland’s Greatest Tragedy. *Irish Cultural Society of the Garden City Area*, 2024. <https://www.irish-society.org/single-post/the-great-famine-an-gorta-mor>

“The Widow’s Mite’: Private Relief During the Great Famine 18th-19th Century,” *Social Perspectives, 18th–19th-Century History*, Issue 2, The Famine Vol.16, Mar/Apr., 2008. <https://www.historyireland.com/the-widows-mite-private-relief-during-the-great-famine/>

Trevelyan, C.E. (1848). *The Irish Crisis*, Longman, Brown, Green & Longmans, London, s.38. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/56727/pg56727-images.html>

United Kingdom Parliament, The Great Famine, 2024. <https://www.parliament.uk/about/livingheritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliamentandireland/overview/the-great-famine/>

Verde, Tom. “An Irish Tale of Hunger And The Sultan”, *Aramco World*, 66 no.1, 2005, pp.1-12.

Wakai, Yuka. (2018). Great Famine (Ireland): 3, https://www.academia.edu/17242257/Great_Famine_Ireland, 2018, pp.1-21.

Wigham, Maurice J., *The Irish Quakers A Short History of Religious Society of Friends in Ireland, Historical Committee of Religious Society of Friends in Ireland*, Ireland, 2003.

Woodham-Smith, Cecil. *Great Hunger*, Harper & Row Publishers, New York and Evanston, 1962.

Ireland’s Great Hunger Museum, *Ireland: A Brief Overview*, 2024.

<https://www.ighm.org/learn.html>.

https://www.historylearningsite.co.uk/ireland_great_famine_of_1845.htm

Gazeteler

The Times, 18 Ekim 1845, s.5.

The Times 22 Kasım 1845, s.2.

The Times 6 Ocak 1846, s.4.

The Times 8 Eylül 1846, s. 5.

The Times 22 Eylül 1846, s.4.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

- The Times 23 Ekim 1846, s.3
The Times 26 Ekim 1846, s.3.
The Times, 8 Eylül 1847, s.5.
The Times 26 Ekim 1846, s.3
The Times, 17 Eylül 1847, s.4.
The Times, 9 Ekim 1847, s.3.
The Times 26 Ocak 1853, s.4.
The Vindicator, 10 Eylül 1845, s.1.
Belfast News-Letter, 12 Eylül 1845, s.1.
The Vindicator, 15 Ekim 1845, s.1, 3.
The Dublin Weekly Register, 7 Mart 1846, s.7.
The Dublin Evening Post, 13 Mart 184, s.1.
The Bells Weekly Messenger, 18 Nisan 1847, s.2.
The Irish Times, 25 Mart 2010, s.1.
The Irish Times, 1 Haziran 2010, s.1.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

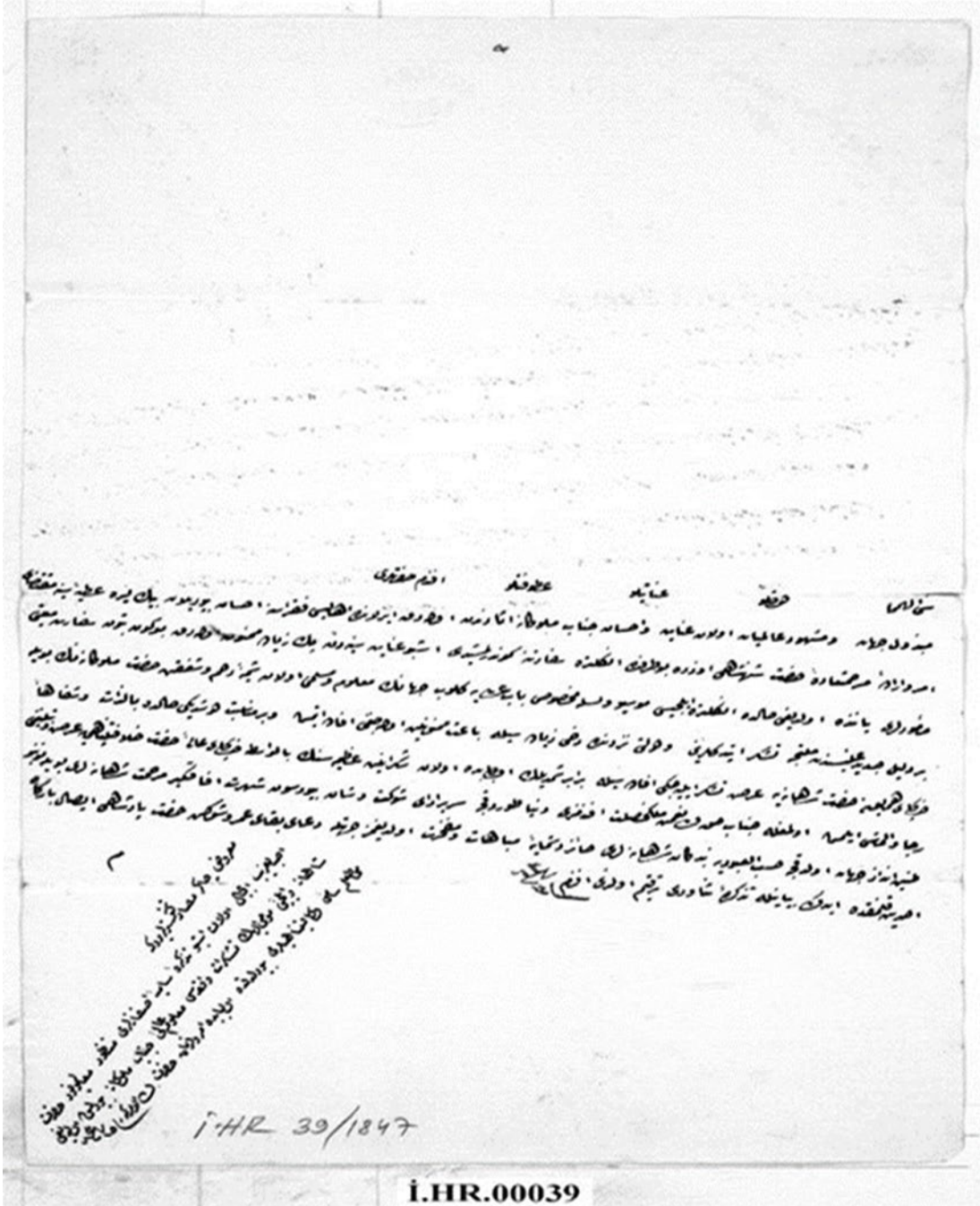

Ek 2. The Vindicator, 15 Ekim 1845, s.1.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

Ek 3. Osmanlı Devleti'nin İrlanda'ya kıtlık için yaptığı yardım adına 1847 tarihli şükran Belgesi.

Kaynak: (BOA), Dosya No: 39, Gömlek No :1847, 14 R (Rebiyülahir) 1263, (M. 01 Nisan 1847).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

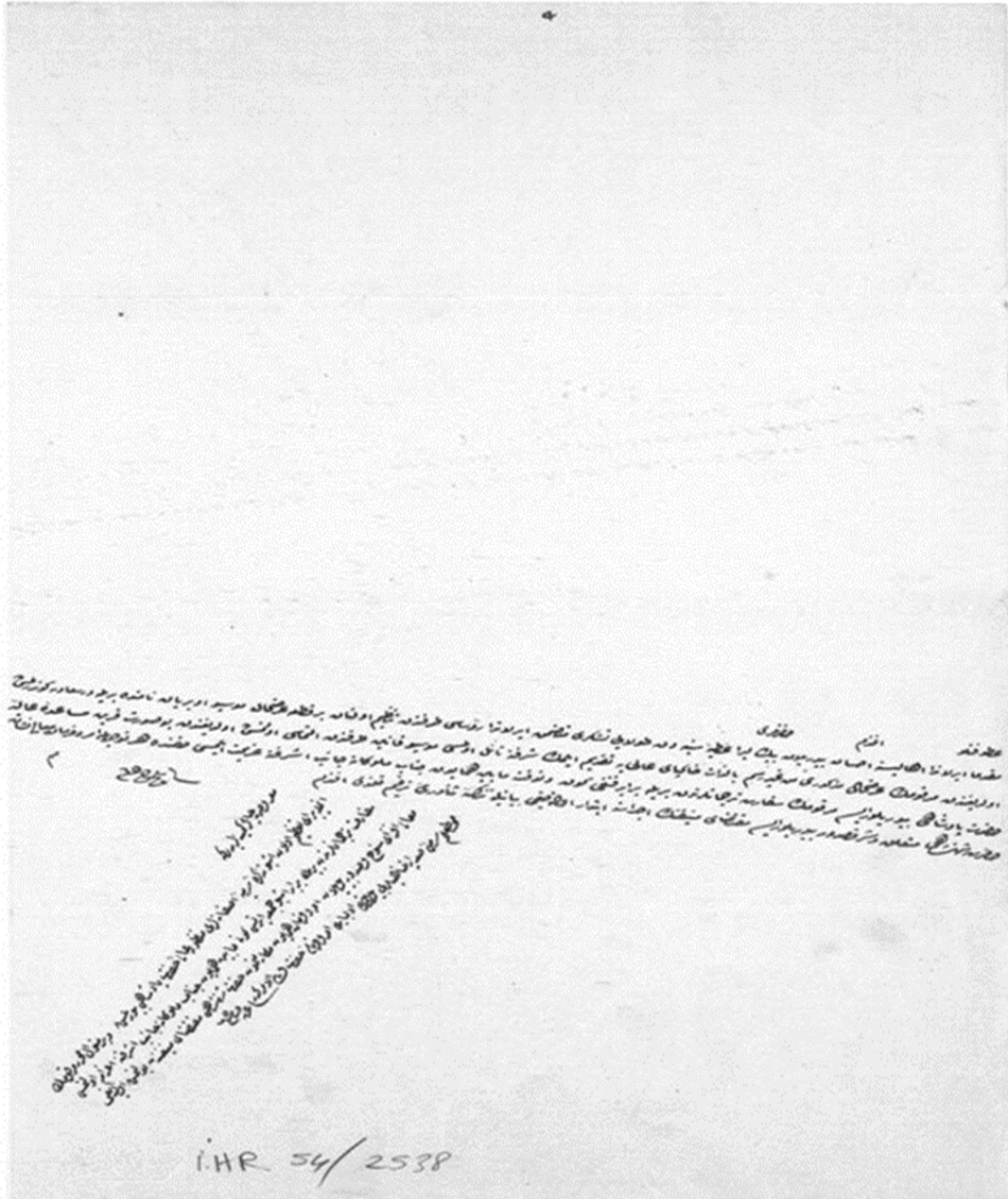
Ek 4. İrlandalılar tarafından Sultan Abdülmecid'e gönderilen teşekkür mektubu

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

Kaynak: (BOA), M1L_E__00001.(M. 26 Mayıs 1849)

Ek 5. Osmanlı Devleti tarafından İrlanda'ya yapılan yardım ile ilgili Sultan Abdülmecid'e şükran sunmak ve padişahın huzuruna çıkmak için kaleme alınan belge.

İ.HR.00054

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

Kaynak: (BOA), Dosya No: 54, Gömlek No: 2538 1/1, Fi 22 (Safer) 1265, (M. 17 Ocak 1849).